

ОТНОСНО НЯКОИ ХРОНОЛОГИЧНИ И ПРОСТРАНСТВЕНИ АСПЕКТИ НА ДАНЪЧНОТО ОБЛАГАНЕ ЗА ПЕРИОДА ОТ ДРЕВНОСТТА ДО СРЕДАТА НА ХХ ВЕК

Весела Ангелова

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите

Резюме

В настоящата разработка, е направен опит да се проследи пътят в развитието на данъчното облагане от древните налози до средата на ХХ век, в хронологичен и пространствен аспект, което е и **предметът** на статията.

Направени са **предварителни проучвания** върху корените на данъчното облагане - от най-ранните регистрирани цивилизации до сложните финансови системи на съвременния свят. **Сравнени** са някои възгледи за вътрешната структура на човешкото общество и политическите, икономическите и социални възпльщения на данъка. В статията се използват както **емпирични операционни методи** като **проучване и наблюдение**, така и **теоретични** като **сравнение, абстракция, конкретизиране**. Ползва се **авторово виждане** върху научните постижения в областта на редица национални и чужди учени. Чрез авторовия анализ се достига до **основните резултати** от статията, а именно: въпреки че справедливостта, подобно на свободата, е елемент и проява на въобразимата реалност в съзнанието на гражданите, държавата трябва да се съобразява с нея.

В **заключение** е доказана фундаменталната роля на данъчното облагане за финансиране на критични правителствени функции и задоволяването на обществените потребности.

Ключови думи: *данък; данъчно облагане; хронологичен и пространствен аспект; критични правителствени функции.*

ON SOME CHRONOLOGICAL AND SPATIAL ASPECTS OF TAXATION FOR THE PERIOD FROM ANCIENT TO THE MIDDLE OF THE 20TH CENTURY

Vesela Angelova

University of Agribusiness and Rural Development

Abstract

In the present work, an attempt has been made to trace the path in the development of taxation from the ancient levies to the middle of the 20th century, in a chronological and spatial aspect, which is also the **subject** of the article.

Preliminary research has been done on the roots of taxation, from the earliest recorded civilizations to the complex financial systems of the modern world. Some views of the internal structure of human society and the political, economic and social embodiments of the tax are

compared. The article uses both **empirical operational methods** such as research and observation, and **theoretical ones such as comparison, abstraction, concretization.** The **author's point of view** is used on the scientific achievements in the field of a number of national and foreign scientists. The author's analysis leads to the **main results** of the article, namely that although justice, like freedom, is an element and manifestation of the imagined reality in the minds of citizens, the state must comply with it.

In conclusion, the fundamental role of taxation in financing critical government functions and meeting public needs is demonstrated.

Key words: tax; taxation; chronological and spatial aspect; critical government functions.

Данъчното облагане представлява неотменна част от общественото развитие и играе ключова роля в еволюцията на обществените и икономическите отношения. От най-ранните регистрирани цивилизации до сложните финансови системи на съвременния свят, данъчното облагане е било основен механизъм за генериране на приходи и поддържане функционалността на общественото управление и държавна власт.

Още повече, съвременните данъчни кодекси са всеобхватни, а данъчните системи позволяват известна гъвкавост по отношение перманентно променящите се данъци, но значителна част от фундаменталните видове данъци, от които зависят правителствата днес, включително данъците върху оборота, акцизите, митата и имуществените данъци, съществуват още от древността.

Корените на данъчното облагане могат да бъдат проследени до древността, когато ранните цивилизации, като тези в Месопотамия, Древен Египет и Китай са развивали своите рудиментарни данъчни системи. Тези ранни форми на данъчно облагане често са били под формата на десятък или задължителен труд за подпомагане на централната власт или религиозните институции. С разрастването на обществата и усложняването на икономиките, данъчното облагане се адаптира към променящите се потребности на управлението, финансирането на войни и монументални проекти като Великата китайска стена.

Китай е една от държавите в света, които разполагат с най-ранните писмени записи в историята на човечеството. От един такъв става ясно, че именно в Китай преди повече от 3000 години местното население е облагано с данъци, т.е. данъчно облагане е съществувало в рамките на първична данъчна система. Основната цел на тази система е била подпомагане развитието и утвърждаването на империята. Силите (обикновено военни), които са били в състояние да налагат данъци, създават и първите бюрокрации, които да ги събират и администрират, според Jianghong (2005) Най-важният източник на приходи за империята е данъкът върху земеделието или поземленият данък.

По време на управлението на някои династии държавната власт налагала т. нар. монополи върху определени стоки, които от своя страна акумулират значителни приходи и се превръщат в най-важните източници на средства за хазната. Един от най-доходоносните и осигуряващ регулярни приходи, поради своята икономическа стабилност е монополът върху солта. В древността, солта е изключително ценена стока, която лесно се търгува на различни пазари, което предполага устойчивост в приходите от нейната продажба, според Jianghong (2005b).

Доколкото е известно, първите форми на данъчно облагане се появяват едновременно с цивилизацията в Месопотамия и Египет, като доказателство за това са шумерските плочки

датирани от 3 500 г. пр.н.е. Преди около 5000 години в Древен Египет се появяват и първите сведения за прилагане на данъчно облагане, при което фараонът събира данък в размер на 20% от всички зърнени реколти, според Garbutt (1984). През тази епоха, в Египет не се сечат монети, т.е. държавата не разполага със своя парична единица, поради което зърното представлява осезаемото и измеримо средство за размяна и съхранение на стойност, което лесно може да бъде събирано, търгувано и преразпределяно в обществото. Това е предпоставка за изземване на данъци от населението именно под формата на част от зърнената реколта, според Ezzamel (2002).

Неоспоримо доказателство за съществуването на архаична данъчна система и прилагане на данъчно облагане върху египетското население представлява Розетският камък. Всъщност, „ключът“ на съвременните учени за разгадаване значението на йероглифите и древните езици, представлява данъчен акт (документ), който разяснява нови за епохата си данъчни закони, постановени на територията на Египет през 196 г. пр. хр.

С развитието на обществените отношения в Египет, данъците освен под формата на селскостопански продукти, започват да се събират и под формата на добитък и труд. Тези данъци се използват за финансиране на изключително мащабни и капиталоемки за времето си архитектурни проекти и за обществени културни и религиозни дейности, напр. строежът на египетските пирамиди и храмове на различни божества, Samson (2002).

Според Ward (1982), в администрацията на египетските фараони на т. нар. „писари“ са делегирани отговорностите и правомощията по набиране на средства за хазната по всякакъв възможен начин, включително чрез облагане с данък домашното готварско масло. Съществувала е практика, в която писарите са правили изненадващи проверки в домовете на гражданите за да проверяват наличните количества готварско масло, както и да се уверят, че то не се смесва с различни субстрати с цел избягване плащането на дължимия данък. Тези свидетелства, според Krishna (2021), са всъщност и първите доказателства за съществуването и упражняването на данъчен контрол, както и за опити за бягство от данъчно облагане.

Друга проява на данъчното облагане в Древен Египет представлява една архаична форма на съвременните тол-такси. Честа практика по време на пълноводие на р. Нил е било налагането на такса за преминаване на мостове, през които фермерите са достигали до обработваемите си земи. Според Katary (2011), съществуват свидетелства, че местното население е започнало да прилага различни методи за избягване на тези такси като например преплуване на реката, което може да се категоризира като най-ранната проява на данъчно планиране.

По думите на Katary (2011), отчитайки тази практика, администрацията на фараона подготвя и издава указ, според който това е наказуемо престъпление като по този начин се осъществява превенция на бягството от данък. Можем да го считаме и като доказателство за прилагане на политика за борба с данъчните престъпления. Всички изброени до момента примери за рудиментарната данъчна система в Древен Египет свидетелстват за това, че данъчното облагане и данъчната система съществуват и се развиват паралелно с обществените и социални отношения, и че по своята същност значителна част от формите на данъчно облагане, прилагани в древността са съотносими и към нашето съвремие.

Данъчното облагане в древногръцките полиси е значително по-структурирано и усложнено, което в голяма степен се дължи на демокрацията като форма на държавно управление. Данъчното облагане в Древна Гърция има ключова роля за поддържането на

икономиките на градовете-държави и за финансирането на обществени и религиозни дейности и военни начинания. То е оказвало и съществено значение за оцеляването и растежа на полиса (града-държава).

През предкласическата епоха Гърция генерира приходи под формата основно на доброволни вноски и дарения от заможни граждани за подпомагане на обществените функции. Установяването и развитието на полисите, според Kiser (2017), създава предпоставки за формирането на по-структурирани данъчни системи, които да отговарят на потребностите на нарастващото население и усложняващите се функции и дейности на града-държава. Класическият период е този, през който данъчните практики се формализират. Градове-държави като Атина разработват разнообразни методи за данъчно облагане, включително преки и косвени данъци, вносни мита и данъци върху търговията и селското стопанство, според Hart (2018). Атинската „еисфора“ служила като прогресивен данък върху богатството, докато Спарта прилагала уникална система, известна като „сисития“, според Monson (2015).

В Атина с преки данъци се облагат собствеността, земята и богатството. Данъкът „еисфора“, който се променя всяка година, имал за цел да финансира военни експедиции, обществени празници и административни разходи. Най-богатите граждани носели пропорционално по-голяма тежест от този данък, което допринасяло за егалитарния дух на града-държава. Това от своя страна е доказателство за появата и развитието на прогресивното данъчно облагане.

Косвените данъци в Атина включват вносни и износни мита, пристанищни такси и пътни такси. Търговията и морските дейности са били решаващи източници на приходи, които са позволявали на Атина да финансира мащабни строителни проекти като Партемона.

Данъчната система на Спарта била уникална, тъй като държавата се стремяла да поддържа икономическото равенство между своите граждани. „Клеросът“ или „разпределението“ разделял държавната земя поравно между гражданите, като задължително се внасяли вноски в общинската „сисития“, което осигурявало споделено данъчно бреме.

Данъчното облагане в Древна Гърция оказва влияние върху разпределението на богатството, като укрепва социално-икономическата структура на всеки град-държава. В Атина прогресивната данъчна система е допринесла за известно равенство на доходите, като е насърчила чувството за социално сближаване. Обратно, общинската данъчна система на Спарта имала за цел да смекчи социалните различия, насърчавайки уникално чувство за солидарност сред гражданите. Данъчното облагане в Древна Гърция играло ключова роля за формирането на идентичността на гражданите и за насърчаването на гражданското участие.

Данъчните системи в Древна Гърция представляват отражение на културните ценности, икономическите приоритети и политическите структури на градовете-държави. Данъчните практики в Атина и Спарта са пример за сложното взаимодействие между разпределението на богатството, социалното сближаване и гражданското участие.

Римската империя, която представлява една от най-значимите и трайно установени цивилизации в човешката история, се развива, разширява и процъфтява благодарение на ефективното управление на огромните си територии, което до голяма степен се финансира от сложната ѝ данъчна система.

В ранния етап от развитието си, Рим разчита на комбинация от данъци, дарения и военна плячка, за да финансира разрастващата се република. Според Pulliam (1924), римската

република налага различни данъци, като поземлен данък (*tributum*), данък върху продажбите (*centesima rerum venalium*), вносни и износни мита (*portoria*) върху търговията.

С преминаването на Римската република в императорския период данъчното облагане претърпява значителни промени. Император Август установява по-структурирана и всеобхватна данъчна система, като полага основите на „*fiscus*” - императорската хазна, и „*aerarium*” - държавната хазна, според Sułżycki (2012).

В рамките на Римската империя успешно се прилага данъчно облагане със следните видове данъци: данък върху земята, мита и данък върху гласоподавателите. Данъкът върху земята (*tributum soli*) е значителен източник на приходи за римската държава. Собствениците на земя, както големи земевладелци, така и дребни, били оценявани въз основа на производителността на земята си, като плащали данък в натура под формата на дял от селскостопанската си продукция или нейната равностойност в монети. Данъкът върху гласоподавателите (*capitatio*) представлява поголовен данък, налаган както на римските граждани, така и на поданиците, като той е фиксирана сума за всяко данъчнозадължено лице, която не отчита неговото материално положение или социален статус.

Въпреки че целта на този данък е да се осигури широка данъчна основа и в този смисъл равноправие сред данъчнозадължените лица, той често е натоварвал непропорционално ниските социални класи, т.е. хората с ниски доходи. Тази форма на данъчно облагане се смята и за първоизточник на т.нар. „плосък данък“. Според Pulliam (1924), в Римската империя митата (*portoria*) се налагали върху стоките, преминаващи през нейните граници, включително вноса и износа на стоки. Митата в значителна степен опосредствали развитието на римската икономика и чрез тях са финансирани някои от най-значителните за империята инфраструктурни проекти като строежът на пътища, канализация, храмове и др.

Римският сенат често възлага събирането на данъци на частни лица или дружества, наричани „*publicani*“. Въпреки съществения принос, който тази система има за рационализиране на данъчната събираемост, съотв. увеличаване на данъчните приходи, тя води до проблеми с корупцията и данъчната експлоатация. Империята установява и разгръща на територията си сложна администрация за управление на данъчното облагане, т.е. данъчна администрация, в която регионалните данъчни служители отговарят за определянето, събирането на данъците и прилагането на данъчните закони.

Данъчното облагане в Римската империя значително се различава в отделните региони и социални класи. Според Günther (2014), данъчното бреме се разпределя непропорционално сред населението, което допринася за задълбочаване на икономическото неравенство и социалното напрежение.

Данъчното облагане в Римската империя е многостранна и динамична система, която се развива през вековете. Нейното администриране и социално-икономическо въздействие са определяли хода на римската история, поддържайки военната и териториална експанзия и величието на империята. Въпреки несъвършенствата си, римската данъчна система играе съществена роля в управлението и просперитета на една от най-великите цивилизации, познати на човечеството.

Дори и след разпада на Римската империя, установените добри практики по отношение администрирането на данъчното облагане и поддържането на данъчната система са възприети и адаптирани в много от европейските средновековни държави. Въпреки това в

никоя от държавите в Средновековна Европа не е изградена по-сложна и добре функционираща данъчна система от тази на Римската империя.

През Средновековието възникват феодалните системи, а данъчното облагане се превръща в основен инструмент за укрепване на властта на средновековните монарси, както и за подпомагане на техните армии. Появата на феодалната система налага принципа, че всеки - от селянина до херцога - трябва да предоставя или военна служба, или труд в замяна на правото да обработва земята си. Земята е била най-значимият актив във феодална Европа, а службата (военна или трудова) – валутата, чрез която крепостните селяни получават достъп до обработваемите земи.

Данъците върху земята и данъците в натура като трудът на крепостните селяни и военната служба са често използвани методи за акумулиране на ресурси от по-ниските обществени прослойки за финансиране на управляващия елит. Данъците, платими под формата на парични единици се появяват в допълнение към труда и данъците в натура. Според Vesley (2015), такива данъци са косвените данъци, налагани върху сделките със стоки и услуги или преки данъци - върху богатството или доходите.

Тези архаични форми съществуват до появата на Магна Харта, подписана през 1215 г. Тя внася значителни промени в данъчното облагане в средновековна Англия, които в последствие се имплементират в цяла Средновековна Европа. С нея се установява принципът, че данъчно облагане трябва да се налага само със съгласието на управляваните, което полага основите на данъчното облагане с представителство, т.е. всеки нов данък трябва да бъде одобрен от поданиците (*n'impose qui ne veult*) или, че не може да се установява и събира данък без съгласието на парламента. Хартата ограничава в определена степен възможността на краля да налага произволни данъци, като осигурява по-голяма справедливост и отчетност в данъчната система. Освен това Магна Харта предоставя основни права на бароните и свободните хора, като защитава тяхната собственост и интереси от прекомерно данъчно облагане.

В резултат на това Магна Харта маркира историческия момент, в който се осъществява ключов обрат в развитието на данъчното облагане, като оказва влияние върху управлението и демокрацията за векове напред, по мнението на Cohn (2006).

Важно е да се спомене, че с упадъка на Римската империя в Европа става все по-трудно да се разграничат „духовните“ и „светските“ власти. Религиозните институции в много европейски държави не само си съперничат, а в някои случаи и превъзхождат политическите по своята материална мощ. За да си я гарантират, те също налагат форми на данъчно облагане. За християните това е „десятькът“ или една десета от произведената от вярващите продукция, която обикновено се плащала на църквата в натура.

Възникването и разпространението на исляма е придружено от т.нар. „ислямски данък“, „хумс“ или „една двадесета“ - наполовина по-малък от десетъка. Към този данък, според думите на Cazal (1955), съществуват преки препратки в Корана, който изисква използването му за определени цели, като например подпомагане на бедните.

По-модерните системи за данъчно облагане следват експанзията на имперска Европа. С разрастването на градовете и установяването на все по-голяма популация в тях, данъците в натура се оказват с все по-намаляваща полезност за сметка на нарастващата потребност от свеж финансов ресурс. Поради тази причина, като все по-разпространена форма на плащане на данъците се налага паричната. Въпреки това монархиите от Испания и Португалия

пренасят феодалните структури и златото като основно средство за остойносттаване и размяна в окупираните и завладени от тях територии в Латинска Америка. Съответно, в тези територии, данъците се събират под формата на труд и заплащане в злато.

От друга страна, според Herbert (1957), италианските градове-държави, особено Венеция, която натрупва огромно богатство от търговия с Изтока, установяват и облагат с данъци търговията. Франция, Нидерландия и Великобритания започват да създават свои търговски пунктове, а след това и да налагат военен контрол в Африка и Азия като междуременно също започват да прилагат редица нови данъци върху търговския обмен.

С началото на модерната епоха и промените в обществено-икономическите отношения, данъчното облагане претърпява значителни промени. Възникването на националните държави и централизацията на властта предполагат разработването на по-добре структурирани и всеобхватни данъчни системи. В това време, според Иванова (1993), въвеждането на акцизи и мита върху търговията в цяла Европа и колонизираните територии се превръща в един от най-съществените източници на данъчни приходи за правителствата.

През XVII и XVIII в., обаче започва все повече да налага идеята, че данъчното облагане трябва да е справедливо и съобразено с доходите на данъчнозадължените лица. В тази връзка се разпространява и утвърждава концепцията за прогресивно данъчно облагане, а учени като Джон Лок и Адам Смит повдигат въпроса за справедливото данъчно облагане, основано на платежоспособността на индивида.

Френската данъчна система през 17-ти и 18-ти век може да послужи като пример за онагледяване на данъчната конюнктура в Европа през този период. Френското население подлежи на облагане с множество данъци - преки, дължими на краля и правителството и косвени, с които са облагани стоки като солта, виното и тютюна, както и феодални – дължими на феодалната административна единица. Данъчната администрация, според Llewellyn (2020), се състои от кралски чиновници или писари и т. нар. *fermiers-généraux* или „данъчни фермери“. Преките данъци се събират от кралските чиновници, а косвените - от данъчните фермери. Размерът на данъчните задължения варира в различните френски региони. Благородниците и духовенството (обществените прослойки с по-висок социален статус) са освободени от някои преки данъци, което подклажда социално напрежение.

През 80-те години на XIX в. широко разпространено е мнението, че общественото съсловие с най-ниски доходи понася най-голямата данъчна тежест. В разглеждания период, френската държава многократно променя размера на данъчните ставки, въвежда множество и различни по своята същност данъци като основна причина за това е не само издръжката на държавната администрация и краля, но и необходимостта от финансов ресурс за финансиране на войни. Необходимостта от значителни финансови средства за възстановяване на финансовото състояние на Франция след Седемгодишната война и Американската война за независимост налага поредното вдигане на данъците и въвеждането на някои непопулярни данъчни схеми, което се превръща в основна причина за началото на Френската революция през 1789 г.

Именно бунтът на населението срещу високите данъци и тяхното неправилно преразпределение подхранва Френската революция между 1789 и 1799 г. След нея, според мнението на Bloch (1940), по времето на управлението на Наполеон Бонапарт френската данъчната система се централизира и се утвърждава практиката по наемане на частни данъчни колекционери или събирачи, на които е разрешено да задържат част от събраните

данъци за себе си под формата на възнаграждение. Важен акцент в управлението на Наполеон е и въвеждането на първите подоходни данъци във Франция, които обхващат всички социални групи и прослойки.

В десетилетията, последвали френската революция, европейските държави също провеждат съществени данъчни реформи, предизвикани от добиващия все по-широка популярност принцип „никакво данъчно облагане без представителство“. Неговите корени, според Bennett (2013), тръгват от Англия, където стават причина за гражданска война като се разпространяват и през океана и довеждат до Американската революция.

В същността му е залегнала идеята, че правителството не трябва да облага населението с данъци, освен ако това население не е представено по някакъв начин в правителството, т.е. политическото представителство трябва да обхваща всички социални прослойки и всеки данъкоплатец, независимо от социалния си статус, трябва да е репрезентиран във властта. Това е пример как данъчната система и недоволството от несправедливото данъчно облагане водят до съществени промени в структурите на държавно управление и властническо представителство.

С отслабващата сила на монархиите и същевременно разрастване на индустриалния капитализъм (настъпващата индустриална революция), все повече се увеличава потребността от промени в данъчното облагане и модернизация на съществуващите данъчни системи, които да отговарят на новите пазарни реалности. Пионер в това отношение става Великобритания. Нуждата от финансиране на Наполеоновите войни, както и посочените по-горе предпоставки водят до въвеждане през 1798 г. на данък върху доходите, с който се облага личното богатство. Въвеждането на тези промени се осъществява чрез т. нар. „Addington’s act“ за „вноска от печалбите, произтичащи от собственост, професии, занаяти и офиси“, по Tax to beat Napoleon (2010). Той утвърждава две основни промени, свързани с облагането при източника и категоризацията на облагаемите доходи в пет списъка (номенклатури), по-късно разширени до шест. Пример за облагане при източника е делегираното право на Английската централна банка да удържа данък върху доходите от лихви, изплащани на притежателите на ценни книжа, обезпечени с облигации.

По отношение групирането на видовете облагаеми доходи те попадат в слените данъчни категории: данък върху доходите от земя във Великобритания; данък върху търговското ползване на земя; данък върху доходите от ценни книжа; данък върху доходите от търговия, доходите от професии и занаяти, лихвите, доходите от чужбина и случайните доходи; данък върху доходите от трудови правоотношения и данък върху доходите от дивиденди в Обединеното кралство.

Данъчната ставка, с която се облагат доходите е едва 5%, но тъй като актът предвижда съществено разширяване спектъра на облагаемите доходи и данъчнозадължените лица в Обединеното кралство, то бюджетните приходи нарастват с над 50% в този период, според O’Brien (1959). През следващите две десетилетия данъкът върху доходите е многократно променян, отменян и въведен обратно от английския парламент. Всъщност данъкът върху доходите се оказва една от най-съществените предпоставки за всеобщото изборително право за възрастни във Великобритания.

Деветнадесети век е период на съществена трансформация както в Европа, така и в Съединените щати, придружен със значими икономически и социални промени, които оказват влияние и върху данъчните системи. В Европа през 19-ти век се наблюдава възход на

индустриализацията и урбанизацията, което води до повсеместно разширяване на данъчните основи, породено от нарастващата необходимост от увеличение на данъчните приходи за финансиране на индустриални проекти и програми за социално подпомагане.

Много европейски държави все още разчитат на косвени данъци, като мита и акцизи, възползвайки се от международната търговия и вътрешното потребление, но необходимостта от повече данъчни приходи ги принуждава да въведат модерни подоходни данъци по примера на Великобритания и Франция.

Друго събитие, което съществено повлиява данъчното облагане в Европа е обединението на Германия през 1871 г. Новата Германска империя разработва и имплементира единна данъчна система, която обединява различни регионални данъчни закони в централизирана структура. Тази консолидация позволява по-голяма ефективност при събирането и преразпределението на данъчните приходи. Така, по думите на Pallas (2002), Германия въвежда изключително ново за времето си данъчно законодателство, което е и фундамент на нейната данъчна система.

Съдържанието на новите закони е инспирирано и повлияно от правни концепции като равенство и свобода на установяване, които са насочени към обединението на северните германски провинции. Според Hattingh (2013) се въвеждат и се тълкуват понятия като „място на пребиваване на данъкоплатеца“ и „място на стопанска дейност на търговския субект“.

В Съединените щати през 19-ти век промените в данъчното облагане се случват с по-бавни темпове в сравнение с Европа. В началото на века страната разчита основно на приходи от мита и акцизи. Въпреки това, според Samson (1985), след Гражданската война, необходимостта от увеличаване на бюджетните приходи води до въвеждането на федерален данък върху доходите през 1861 г.

През 19-ти век дебатът за ролята на федералното правителство и правата на отделните щати оказват съществено влияние върху данъчното облагане в САЩ. Различните щати налагат собствени данъци и провеждат собствени политики като в резултат са налице съществени разлики в данъчните системи в различните региони. Докато някои щати въвеждат прогресивни данъчни системи, други разчитат по-скоро на регресивни такива, като по този начин непропорционално данъчната тежест се поема от групите с по-ниски доходи.

И Европа, и САЩ през 19 век са изправени пред предизвикателства при осигуряването на справедливо данъчно облагане и ефективно събиране на приходи. Данъчното облагане често е предмет на политически дебати, отразяващи различни икономически идеологии и социални приоритети. Възходът на индустриализацията, социалните реформи и променящите се политически пейзажи повлияват върху възприемането на различни данъчни политики и структури. Епохата полага основите на модерните данъчни системи като самите те са оформени под влиянието на исторически прецеденти и продължаващото търсене на справедлив и устойчив модел на данъчно облагане, който отразява потребностите на държавите от данъчни приходи от една страна и тези на данъкоплатците от друга.

През XX век в периода между 1900-1950 г. се наблюдават изключително динамични промени в данъчните политики и практики в целия свят. Първата половина на XX век се характеризира с няколко важни глобални събития, сред които две световни войни, Голямата депресия и бърз технологичен напредък, които оказват своето въздействие върху еволюцията на данъчните системи.

Първата световна война поражда необходимостта от увеличаване на приходите за финансиране на военните действия, което води до повсеместното въвеждане на подоходни данъци във всички Европейски страни, като е видно от следната фигура:

Фиг. 1. Приходи от подоходни данъци в Европа, 1900-1950 г. (Данъци върху доходите, представени като дял от общите държавни приходи)

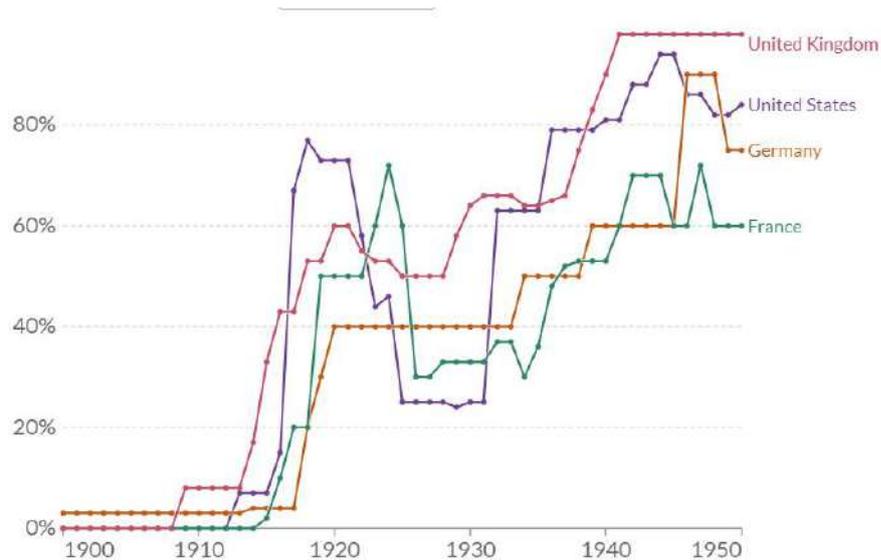
Източник: <https://ourworldindata.org/taxation>

Според Daunton (1996), голяма част от държавите въвеждат прогресивни системи за подоходно облагане, чрез които да гарантират, че гражданите с по-високи доходи ще допринасят пропорционално за финансирането на военните действия. По време на войната, по мнението на Torregrosa-Hetland (2022), се появяват военни облигации и други форми на „патриотично данъчно облагане“, за да се насърчи участието на обществеността във финансирането на войната.

Голямата депресия през 30-те години на ХХ в., обхванала първоначално САЩ, но впоследствие икономиките на всички развити за времето си държави, подтикна правителствата да преразгледат данъчното облагане, за да стимулират икономическото възстановяване. В резултат на това се намаляват някои данъци и се въвеждат стимули за бизнеса, за да се осигури по-благоприятна среда за инвестиции и разкриване на нови работни места. Масово се разширява обхвата на програмите за социално подпомагане с цел осигуряване на помощ на засегнатите от икономическата криза граждани.

Втората световна война увеличава допълнително търсенето на финансови ресурси, което отново води до повишаване на данъчните ставки за данъците върху доходите и въвеждане на различни специфични за времето на военен конфликт данъци. Още повече, че след приключване на войната, данъчната политика провеждана от всяка една държава е от решаващо значение за финансирането на поствоенното икономическо възстановяване, за подпомагане на ветераните и техните семейства чрез програми за социално осигуряване.

Периодът между двете световни войни и времето на тяхното протичане се характеризират с драстично увеличение на данъчните ставки на данъците върху доходите (Вж. Фиг. 2).

Фиг. 2. Най-високи пределни ставки на данъка върху доходите в периода 1900-1950 г. (максималната данъчна ставка, прилагана към най-високата част от дохода)

Източник: <https://ourworldindata.org/taxation>

В рамките на периода от 1900 до 1950 г. данъчното облагане претърпява ускорена еволюция, тъй като правителствата трябва се адаптират към множеството предизвикателства на времето, сред които невиджани до момента икономическа криза и мащабни войни.

Въвеждането на подоходни данъци, облагането с изключително високи данъчни ставки на високия диапазон от доходите, съгласно прогресивните системи на страните, налагането на специфични за времето на военни действия данъци, както и разширяването на програмите за социално подпомагане, са някои от ключовите промени, които повлияват развитието на данъчното облагане през тази епоха на трансформации. Тези промени оказват въздействие върху проектирането на съвременните данъчни системи и са доказателство за фундаменталната роля на данъчното облагане за финансиране на критични правителствени функции и задоволяването на обществени потребности.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. **HM REVENUE & CUSTOMS** (2010), Tax to beat Napoleon., A brief history of income tax. Archived from the original on 24 July 2010, <https://web.archive.org/web/20100724033906/http://www.hmrc.gov.uk/history/taxhis1.htm>
2. **BENNETT**, Martyn (2013). The English Civil War. p. 97. ISBN 978-0-7509-5142-5.
3. **BESLEY**, T., A. Jensen and T. Persson, (2015), Norms, Enforcement and Tax, CEPR
4. **BLOCH**, Henri-Simon. The evolution of French taxation—an historical sketch. The Bulletin of the National Tax Association 25, no. 9 (1940): 266–73. <http://www.jstor.org/stable/41788066>
5. **CAZEL**, Fred A. The Tax of 1185 in Aid of the Holy Land. Speculum 30, no. 3 (1955): 385–92. <https://doi.org/10.2307/2848077>
6. **COHN**, S. K., (2006), Lust for Liberty: The Politics of Social Revolt in Medieval Europe, 1200–1425, Harvard., Discussion Paper No. 10372.

7. **EZZAMEL**, M. (2002). Accounting and redistribution: the palace and mortuary cult in the Middle Kingdom, Ancient Egypt. *The Accounting Historians Journal*, 29(1), 61–103.
<http://www.jstor.org/stable/40698261>
8. **MONSON**, Andrew., *Fiscal Regimes and the Political Economy of Premodern States*, New York University, Walter Scheidel, Stanford University, California; Publisher: Cambridge University Press; Online publication date: May 2015; Print publication year: 2015; Online ISBN:9781316105436;
<https://doi.org/10.1017/CBO9781316105436>
9. **GARBUTT**, D.; The significance of ancient Mesopotamia in accounting HISTORY. *Accounting Historians Journal* 1 March 1984; 11 (1): 83–101.
<https://doi.org/10.2308/0148-4184.11.1.83>
10. **GÜNTHER**, Sven, *Taxation in the Greco-Roman World: The Roman Principate*, Oxford Handbook Topics in Classical Studies (online edn, Oxford Academic, 1 Apr. 2014),
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935390.013.38>
11. **HART**, Marjolein Brandon, Pepijn and Sánchez, Rafael Torres 2018. Introduction: maximising revenues, minimising political costs – challenges in the history of public finance of the early modern period. *Financial History Review*, Vol. 25, Issue. 1, p. 1.
12. **HATTINGH**, Johann, *On the Origins of Model Tax Conventions: 19th Century German Tax Treaties and Laws Concerned with the Avoidance of Double Taxation* (January 1, 2013). Copy of the final pre-copyediting and typesetting version, not be cited as the final print version available at Bloomsbury dot com and originally published in *Studies in the History of Tax Law*, vol 6, J. Tiley ed, (Hart: Oxford 2013), 31-79, Available at SSRN:
<https://ssrn.com/abstract=3007067>
13. **HERBERT**, L. Osgood, *The American Colonies in the Seventeenth Century*, Vols. I and II, *The Chartered Colonies, Beginning of Self Government* (Peter Smith, 1957). Originally published in 1904 by Columbia University Press. See Chapter XII in Volume I, 468-95, and Chapter XIV in Volume II, 347-74.
14. **LLEWELLYN**, Jennifer, Steve Thompson; (2020), “Taxation as a cause of revolution”; *Alpha History*; Date published: September 7, 2020,
<https://alphahistory.com/frenchrevolution/taxation/>
15. **JIANGHONG**, Ji, et al. (2005), *Encyclopedia of China History*, vol. 1, Beijing publishing house, ISBN 7-900321-54-3
16. **JIANGHONG**, Ji, et al. (2005b), *Encyclopedia of China History*, vol. 2, Beijing publishing house, ISBN 7-900321-54-3
17. **KATARY**, S. (2011). Taxation. *UCLA Encyclopedia of Egyptology*, 1(1). Retrieved from
<https://escholarship.org/uc/item/9p13z2vp>
18. **KISER**, Edgar and Karceski, Steven M. 2017. *Political Economy of Taxation*. *Annual Review of Political Science*, Vol. 20, Issue. 1, p. 75.
19. **DAUNTON**, M. J.. “How to Pay for the War: State, Society and Taxation in Britain, 1917-24.” *The English Historical Review* 111, no. 443 (1996): 882–919.
<http://www.jstor.org/stable/577566>
20. **O’BRIEN**, P. K. “British Incomes and Property in the Early Nineteenth Century.” *The Economic History Review* 12, no. 2 (1959): 255–67.

<https://doi.org/10.2307/2599240>

21. **PALLAS**, Carsten. (2002), “To harmonize or to compete: taxation in Germany at the beginning of the 19th century-lessons for the 21st century?” Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association 95 (2002): 42–49.

<http://www.jstor.org/stable/41954263>

22. **PULLIAM**, R. (1924). Taxation in the Roman State. The Classical Journal, 19(9), 545–553. <http://www.jstor.org/stable/3289068>

23. **SAMSON**, W. D. (2002). History of taxation. The international taxation system, 21-41.

24. **SAMSON**, W. D. (1985). “The nineteenth century income tax in the South.” The Accounting Historians Journal 12, no. 1 (1985): 37–52.

<http://www.jstor.org/stable/40697843>

25. **TORREGROSA-HETLAND**, Sara, Oriol Sabaté, (2022), Income tax progressivity and inflation during the world wars, European Review of Economic History, Volume 26, Issue 3, August 2022, Pages 311–339,

<https://doi.org/10.1093/ereh/heab020>

26. **KRISHNA**, Vern (2021), Worldwide: The Ancient Art of Taxation. TaxChambers LLP, 19 October 2021,

<https://www.mondaq.com/canada/income-tax/1122034/the-ancient-art-of-taxation>

27. **WARD**, W. A., (1982), Index of Egyptian Administrative and Religious Titles of the Middle Kingdom, Beirut, 1982, p. 129, no. 1106.

28. **SULŻYCKI**, Zbigniew, Tomasz Wołowiec, Joanna Rogozińska-Mitrut, (2012), Ewolucja systemu danin publicznych T. Wołowiec (red.), Wybrane problemy teorii i praktyki opodatkowania, 2012

29. **ИВАНОВА**, С. (1993). Данъчното облагане на населението в българските градове и формирането на неговите институции (XVII-XVIII в.). Известия на държавните Архиви, (65), 92.

Acknowledgements: This publication was prepared under INVEST FOR EXCELLENCE IN REGIONAL SUSTAINABILITY (INVEST4EXCELLENCE) project. The project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No 101035815. Responsibility for the information and views set out in this paper lies entirely with the authors.